

Geleneksel Aile Dışında Mahrem Yurttaşlık: Siyaset, Politikalar ve Gündelik Yaşam

Sasha Roseneil

Birckbeck Üniversitesi

Mahrem yurttaşlık kavramı

Bu makalede, aile ilişkilerini anlama, yeniden düşünme ve dönüştürme mücadelelerimiz açısından çok faydalı olduğunu düşündüğüm bir kavram önereceğim. Mahrem yurttaşlık, mahrem hayat ve yurttaşlık arasında aleni bir bağ kurması açısından feminist bir kavramdır. Zira yaşamın bu iki düzleminin geleneksel olarak birbiriyle bağlantısız, hatta birbirine zıt olduğu düşünülür; kadınlar mahrem hayat, ev, aile ve duygu dünyasıyla ilişkilendirilirken, erkekler yurttaşlık, rasyonelite temelli kamusal dünya, siyaset, devlet meseleleri ve sivil topluma katılımı ilişkilendirilir.

Henüz kadın hareketleri tarafından alenen kullanılmış olmasa da, mahrem yurttaşlık kavramı, “Özel olan politiktir” şeklindeki feminist sloganın tetiklediği, kişisel yaşamın radikal biçimde yeniden sorgulanması sürecinden doğar. Söz konusu kavram, “kamusal” olan ile “özel” olanın her zaman iç içe geçtiğini vurgular ve biz her ne kadar hükümetlerin mahrem hayatımıza burnunu sokmasından hoşlanmasak da hükümetlerin tam da bunu yaptığını, hatta pür, el değmemiş bir mahrem hayat alanının var olmadığını savunur; dolayısıyla kamusal ile özel arasında net, gerçek veya nihai bir ayırım çizilemeyeceğini vurgular.

Bu kavramı savunurken, sosyolog Ken Plummer’ın çalışmalarından yola çıkıyorum: Mahrem yurttaşlık projesi insanların “kişinin bedeni, hisleri, ilişkilerine dair *kontrolü* (veya *kontrol yokluğu*); temsillere, ilişkilere, kamusal alanlara *erişimi* (veya *erişim yokluğu*); kimlikler, toplumsal cinsiyet deneyimleri ve erotik deneyimlere dair sosyal kökenli *seçimleri* (veya *seçim yokluğu*)” ile ilgilidir (1995: 151).

Plummer’a göre, feminist, lezbiyen ve gay hareketleri tarafından tetik-

lenen yeni “yaşam siyaseti” hem kişisel yaşam ve yakın ilişkiler alanının bir kamusal ve politize mücadele zemini olduğunu ortaya koyar, hem de birer birey olarak bizlerin “kişisel yaşamımızda aileler, toplumsal cinsiyet, bedenler, kimlikler ve cinselliklere dair [...] giderek genişleyen bir ‘seçimler’ yelpazesiyile karşı karşıya olduğumuzu vurgular.” (Plummer, 2003:13). Plummer’ın mahrem yurttaşlık kavramı, yurttaşlığı düşünmek için, son onyılların siyasi, sosyal ve kültürel dönüşümlerinden mülhem yeni bir yöntem sunuyor ve kadın, lezbiyen ve gey hareketlerine merkezi bir önem atfediyor.

Bu başlangıç noktasından hareketle, mahrem yurttaşlık kavramını bir çalışma alanı şeklinde geliştiriyorum. Mahrem yurttaşlığı, mahrem hayatta failliği düzenleyen ve şekillendiren süreçler, pratikler ve söylemlerle ilişkili bir kavram olarak alıyorum; yani, mahrem hayattaki öz-belirlenim, aidiyet ve kabul deneyimlerini düzenleyen ve şekillendiren yasalar, politikalar ve sivil toplum bünyesindeki bireyler ve gruplar arasındaki sosyal ilişkilere dair bir kavram.

Avrupa’da mahrem yurttaşlığı incelemek

Mahrem yurttaşlık kavramını –gerek araştırma gerek siyaset düzleminde– nasıl kullanabileceğimize dair bir fikir vermek için, Avrupa Birliği’nin fon sağladığı FEMCIT adlı proje kapsamında çeşitli meslektaşlarımla yürüttüğüm çalışmadan bahsetmek istiyorum.^[32] Kadın hareketleri, toplumsal cinsiyet eksenli yurttaşlık ve çokkültürlülük arasındaki ilişkiye odaklanan FEMCIT şu temel soruyu soruyordu: Giderek çokkültürlü ve çeşitli hale gelen bir Avrupa’da kadın hareketleri yurttaşlık konusunda nasıl bir fark yarattı? FEMCIT yurttaşlığı, içerme ve dışlama, katılım ve aidiyet süreçleriyle ilişkili bir mefhum olarak alıyordu; sadece formel siyaset alanında değil, toplumsal yaşamın tamamında. Kadın hareketinin son kırk yıllık mücadelesi alanlarını da kapsayan, radikal bir yurttaşlık kavramlaştırmasıyla hareket ediyorduk. Yurttaşlığın birbiriyle ilişkili altı alanında projeler mevcuttu: siyasal, sosyal, ekonomik, etnik ve dini, bedensel ve cinsel ve mahrem yurttaşlık.

Benim yürüttüğüm mahrem yurttaşlık projesi şu soruya yanıt arıyordu: Günümüzün çokkültürlü Avrupa’sında, kadın hareketleri ve LGBT hareketleri mahrem yurttaşlık konusunda –bilhassa da en marjinalleştiril-

---

[32] Bkz www.femcit.org ve Halsaa, Roseneil ve Sümer (2012).

miş kesimlerin deneyimleri açısından- nasıl bir fark yarattı?^[33] Avrupa'nın dört bir yanından dört ülkede karşılaştırmalı bir çalışma yürüttük: Post-komünist bir devlet olan Bulgaristan; sosyal demokrat, "kadın dostu" bir refah devleti olan Norveç; Güney Avrupalı, Katolik ve diktatörlük sonrası bir devlet olan Portekiz; neoliberal/sosyal, yatırım eksenli refah devleti olan Birleşik Krallık. Söz konusu dört ülkede, mahrem yurttaşlığın farklı boyutlarını kapsayan üç ana eksenle analizler yürüttük: sivil toplum, devlet ve gündelik yaşam.

Sivil toplum ve mahrem yurttaşlık

Sivil toplumu incelerken, kadın ve LGBT hareketlerinin mahrem hayata dair iddia ve taleplerinin tarihi bir analizini gerçekleştirdik. Burada dört alana odaklandık: partnerlik; üreme hakları ve ebeveynlik; cinsel kimlikler ve pratikler; toplumsal cinsiyet ve cinsel şiddet. Vardığımız sonuca göre, "yurttaşlık" dilini alenen kullanmasalar da söz konusu hareketler farklı biçimlerde ve farklı vurgu ve başarılarla, mahrem yurttaşlık etrafında kapsamlı bir program oluşturdular; söz konusu program, mahrem hayatta kadınların ve normlara uymayan bir toplumsal cinsiyet ve cinselliği bulunan kişilerin maruz kaldığı eşitsizlik ve baskıları sorunsallaştırıyor ve politikleştiriyor.

Devlet ve mahrem yurttaşlık

Devletin mahrem hayat konusunda oynadığı role dair çalışmamızda, tarih boyunca hukuk ve politikanın, mahrem hayatın biçim ve doğasına yönelik son derece katı, toplumsal cinsiyetli ve heteronormatif varsayımlarla hareket ettiğini, heteroseksüel evli çiftlerin üremesini teşvik edecek müdahalelerde bulunduğunu gördük. Ancak son yıllarda birtakım önemli değişimler gerçekleşti: hukuk ve politikanın mahrem hayattaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine desteğinde azalma, evliliğe atfedilen ayrıcalıklı konumun zayıflaması, mahrem hayatta çeşitliliğin hukuk ve politika düzeyinde artan biçimde tanınması ve eşcinsel ilişki ve cinselliğe dair hukuk ve politikada gözle görülür bir değişim.

Söz konusu değişimlerin zamanlama, tempo ve kapsamı incelediğimiz dört ülkede fark gösteriyor; bu fark hem ülkelerdeki kadın ve LGBT hareketlerinin gücüne, hem de Avrupa ve uluslararası insan hakları rejimle-

---

[33] Araştırma ekibi, Sasha Rose Neil, Isabel Crowhurst, Tone Hellesund, Ana Cristina Santos ve Mariya Stoilova'dan oluşuyordu.

rinin ulusal siyasalardaki farklı etkisine bağlanabilir. Bahis konusu değişimler bir yana, mahrem hayatın ayrıcalıklı biçimi hâlâ, birlikte yaşamaya ve üremeye dayanan çift ilişkisidir. Her ne kadar “iyi mahrem yurttaş”ın artık illa evli, hatta –bazı ülkelerde– heteroseksüel olması şart değilse de, bu yurttaşın hâlâ uzun süreli, istikrarlı, cinsel sadakat içeren, birlikte yaşamaya dayalı ve tercihen çocuklu bir ilişki sürmesi beklenmektedir.

Gündelik yaşamda mahrem yurttaşlık: Uçtakiler

Gündelik mahrem hayat pratikleri ve deneyimleri üzerine yaptığımız araştırma kapsamında, geleneksel bir çift ve aile yaşamı sürmeyen (yaşları 28-54 arasında değişen) 67 kişiyle derinlemesine biyografik mülakatlar gerçekleştirdik. Söz konusu kişiler arasında yalnız bireyler, partneriyle aynı evde yaşamayan bireyler, ev arkadaşlarıyla yaşayan bireyler ve lezbiyen, gey, biseksüel bireyler vardı. Dört ülkenin başkentinde gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda, hem çoğunluk milli-etnik gruptan insanlarla görüştük, hem de azınlıklaştırılmış/ırklaştırılmış iki farklı gruptan insanlarla. Toplamda çoğunluk gruplarından 26 kişiyle, azınlıklaştırılmış gruplardan ise 41 kişiyle mülakatlarımız oldu.^[34] Dört ülkede de, görüştüğümüz kişilerin mahrem hayatlarının çokboyutlu olduğunu ve birçok açıdan politika yapımcılardan kabul görmediğini gördük.

Örneğin, konuştuğumuz pek çok kişi partneriyle yaşamıyordu ve onlar için mahremiyeti paylaşmak evi ya da gündelik yaşamın tüm boyutlarını paylaşmak anlamına gelmiyordu; bazıları ise aralarında biyolojik veya cinsel bağ bulunmayan kişilerle ev ve yaşamını paylaşıyordu. Görüştüğümüz bireylerin hem özerklik ve kendi mahrem hayatlarını belirlemek için, hem de bağlar kurmak için mücadele ettiğini gördük; dolayısıyla boğulmamak ve sınırlanmamak adına, aynı anda istikrar ve yaşamlarını şekillendirme imkânı istiyorlardı.

Söz konusu bireylerin bize sunduğu yaşam öykülerini inceleyerek, kadın ve LGBT hareketlerinin onların mahremiyet ve aile deneyimlerine nasıl bir etkisi olduğunu tespit etmek istedik. Bu bakımdan en büyük kümeyi oluşturan 43 kişinin anlatımlarında, bizim bu hareketlerle ilişkilendirdiğimiz hukuki/politik değişimlerin ve/veya kültürel dönüşümlerin nesnel ve/veya öznel etkilerine dair açık, doğrudan kanıtlar bulduk. İkinci kümedeki 11 kişinin hayatlarında ise etki izleri ya da hareketin yankıları diyebi-

[34] Söz konusu azınlıklaştırılmış / ırklaştırılmış gruplar şunlardı: Bulgaristan’da Roman ve Türkler; Norveç’te Pakistanlı ve Samiler; Portekiz’de Yeşil Burun adalılar ve Romanlar; Birleşik Krallık’ta Pakistanlı ve Türkler.

leceğimiz olgu gözlemlenebiliyordu. İlk gruptaki kadar net ve açık olmayan bu etkiler genelde başkalarının –özellikle de yaşamı bu hareketlerden daha fazla etkilenen partnerlerin– hayatları dolayısıyla ortaya çıkıyordu. Üçüncü kümede yer alan 13 kişinin yaşamında ise kadın, lezbiyen ve gey hareketlerinin etkisi olmadığını gözlemledik.

Kadın ve LGBT Hareketlerinin Mahrem Yurttaşlık Üzerindeki Etkisi

	Açık etki		Etki izleri		Etki yok		Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Bulgaristan	2	-	5	2	1	6	16
Norveç	13	4	-	-	-	-	17
Portekiz	8	2	2	1	1	2	16
Birleşik Krallık	9	5	-	1	-	3	18
Toplam	32	11	7	4	2	11	67

Örnekleme küçük olduğu ve bulgularımızı temkinli biçimde yorumlamamız gerektiği halde, görüştüğümüz kişiler üzerinden dört ülke arasındaki farklılara dair ilginç sonuçlara varabiliyoruz. Toplumsal hareketlerin en büyük etkisini Norveçlilerde gözlemledik; görüştüğümüz herkesin hayatı bu hareketlerde açık bir biçimde etkilenmişti. Norveç'in ardından gelen Birleşik Krallık'ta 18 kişinin 14'ünün açık biçimde etkilendiği sonucuna vardık. Mülakat yaptığımız 16 Portekizliden 10'unun açık biçimde etkilendiğini bulduk. Bulgaristan'daki örnekleme ise, 16 kişiden yalnızca ikisinin hareketlerden açık biçimde etkilendiğini gördük. Bu bulgular dört ülkedeki hareketlerin gücü ve kapsamına, ayrıca hareketlerin iddia ve taleplerinin devlet kurumları ve siyasi partilerce benimsenme derecesine dair analizimizle uyum içinde.

Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılara gelirse, 41 kadından 32'sinin, buna karşılık 26 erkekte 11'inin açıkça etkilendiğini bulduk. Gelgelelim, görüştüğümüz hem erkek hem kadın Norveçlilerin hayatı söz konusu hareketlerden etkilenmişti. Birleşik Krallık'ta konuştuğumuz bütün kadınların hayatında hareketlerin tesirine dair bulgular vardı. Erkek örnekleminin daha küçük olduğu Portekiz'de 11 kadından 8'i, 5 erkekte 2'si açıkça etkilenmişti. Bu açıdan cinsler arası en büyük farkın gözlemlendiği ülke

olan Bulgaristan'da 8 erkekte 6'sında hiçbir etki gözlenmezken, 8 kadının sadece 1'i hiç etkilenmemiştir. Etki izlerini ise 5 kadında ve yalnızca 2 erkekte gözlemledik. Cinselliğe gelirse, mülakat yaptığımız 20 lezbiyen, gey ve biseksüelden 16'sı hareketlerden açıkça etkilenmişti, ki bu durum, lezbiyen ve gey hareketlerinin son on yıllarda yarattığı ciddi değişime işaret ediyordu.

Görüştüğümüz kişilerin mahrem hayatlarına dair anlattıklarına gelirse, 5 farklı mahrem yurttaşlık anlatısı tespit edebiliriz.

Bu kişilerin yaklaşık yarısı (67 kişiden 31'i) bize kendini gerçekleştirme ve özgünlük anlatıları sundu; burada mahrem yurttaşlık açısından baskın tema, bireyin gerek kimlik gerek ötekilerle ilişkiler açısından "kendi olma" süreciydi.

Söz konusu anlatılar fail odaklıydı; yani kişinin kendini yaratma ve mahrem ilişkiler inşa etme süreci, düşünce ve uzun soluklu özen gerektiren düşünsel projeler olarak karşımıza çıkıyordu. Bu anlatılarda elbette kayıp acısı, başarısızlık, ayrıca baskı ve marjinalleştirmeye karşı mücadele de vardı var olmasına; ama bu olumsuzluklar daha iyi, daha dolu bir gelecek yaratmak için işlenmesi gereken malzemenin parçası olarak sunuluyordu. Kendini gerçekleştirme anlatıları erkeklere kıyasla kadınlar arasında çok daha yaygındı; ilginçtir, yalnızca bir heteroseksüel erkek bize kendini gerçekleştirme anlatısı sundu. Bu tür anlatıların çoğu kadınlar ve gey erkeklerden geldi. Ülkeler arasında da önemli farklar göz çarpıyordu: Kendini gerçekleştirme anlatısı, ekonomik ve sosyal açıdan görece güvende olan Norveçliler arasında baskın anlatıyken, Birleşik Krallık ve Portekiz'deki katılımcıların yarısından biraz azı bu tür anlatılar sundu; en düşük orana ise, görece güvencesiz bir konuma sahip olan Bulgarlar arasında rastladık.

Görüştüğümüz kişilerin paylaştığı ikinci en yaygın mahrem yurttaşlık anlatısı (67 kişiden 13'ü), mücadele anlatısıydı. Bu hikâyenin ana eksenini, mahrem hayattaki baskı, kısıtlama veya bağımlılık ilişkilerine karşı direniş ve meydan okuma; kişinin mahrem hayatını nasıl sürdürmesi gerektiğine dair normlarla mücadeleydi. Bireyler evlenip çocuk yapma veya aynı dinden insanlarla evlenme yolundaki baskılara nasıl direndiklerinden bahsettiler; baskı, suiistimal veya şiddet içeren evlilik ve ilişkileri bırakma mücadelelerini anlattılar; ebeveyn kontrolünden kopuşlarını paylaştılar; kadınlar ve heteroseksüel olmayan bireyler olarak verdikleri cinsel özerklik mücadelesini aktardılar; bir erkek olmaksızın (duygusal, finansal ve sosyal açıdan), bağımsız bir kadın veya bekâr anne olarak hayatta kalma

çabalarını dile getirdiler: Burada da feminist, lezbiyen ve gey hareketlerin mücadelesinin birçok yansımasına rastladık. Bu gruptaki bazı bireyler ayrıca ırkçılık, etnik önyargı ve ayrımcılığa maruz kaldıklarından alenen bahsetti ve bu bağlamda kendilerini değerli bir birey olarak algılama ya da bu algıyı sürdürme mücadelelerini anlattı. Kendini gerçekleştirme ve özgünlük anlatılarında olduğu gibi, mücadele anlatıları da fail odaklıydı; ancak mücadele anlatıları ulaşılmak istenen hedeften ziyade, mücadele sürecine ve zorluklarına, anlatıcının karşısında bulunduğu unsurların gücüne vurgu yapıyordu.

Anlatılan mücadeleler bazen birbiriyle içe içe geçen üç farklı şekilde yaşantılanmıştı. Öncelikle, kişiler arası mücadeleler söz konusuydu: Özellikle ebeveynlerin ve diğer aile bireylerinin beklentileri ve taleplerine karşı, bazen de baskıcı partner veya eski partnerlere karşı mücadeleler.

İkincisi, kişinin kendisine karşı verdiği içsel/psikişik ve duygusal mücadeleler söz konusuydu. Görüştüğümüz pek çok kişi ciddi bir psikolojik çalkantıdan, bazen uzun süreli ruh sağlığı sorunlarından, depresyondan, hatta intihar girişimlerinden bahsetti. Üçüncü olarak da, bazı kişiler yerleşik toplumsal cinsiyet ilişkileri ve mahremiyet normlarına karşı siyasi mücadele içindeydi. Bu bağlamda, bireyler mücadelelerini “ataerkil model” veya “ataerkil baba”ya karşı; kadın, lezbiyen ve gey erkeklere yönelik baskılara karşı bir mücadele olarak betimliyordu.

Görüşüğümüz 11 kişi ise başarısızlık ya da hüsrana anlatıları paylaştı. Arzu ve umut ettiklerine ya da mahrem yaşamlarında onlardan beklene- ne ulaşamamışlardı: genelde bir partner/eş ve sevgiye dayalı istikrarlı bir ilişki, bir örnekte ise çocuk. Bazı kişiler bu başarısızlık ya da hüsranaın geçici olacağı hissine sahipken –örneğin boşanmış bireyler yeni bir partner bulmayı umut ediyordu–, diğerleri kendi yaşam öykülerine dair ciddi bir pişmanlık ve hayal kırıklığı yaşıyordu –bilhassa da etnik sınırları ihlal ettiği için biten veya imkânsızlaşan ilişkiler bağlamında– ve bu durumun gelecekte değişeceğine dair pek umut beslemiyordu.

Kendini gerçekleştirme ve özgünlük anlatılarına kıyasla, kendini gerçekleştirememeye ve başarısızlık anlatıları çok daha az fail odaklıdır; anlatıcının eylemlerinden ziyade kaybedilen veya asla elde edilemeyen şeye vurgu yapar.

Bu başarısızlık ve hüsrana anlatıları dört ülkeye oldukça dengeli bir biçimde dağılmıştı, ancak kadınlardan ziyade erkekler arasında yaygındı: 26 erkekte 8’i, 41 kadından ise sadece 3’ü bu tür anlatılar paylaştı. Bu durum, günümüzün mahremiyet uzamında erkeklerin kendilerini kaybe-

den olarak tanımlamaya daha meyilli olduğu anlamına gelebilir. Kendini gerçekleştirememeye/başarısızlık anlatısı sunanlardan ikisi (Bulgar) geydi, diğerleri heteroseksüeldi.

Görüştüğümüz “geleneklere aykırı” kişilerin sekizi ise bize geleneksel ya da normatif dediğimiz anlatılar sundu; yani, mahrem yurttaşlık deneyimlerini sorunsallaştırmayan ve kendilerinden beklenen rotaya ve geleneksel normlara büyük ölçüde riayet ettiklerini ima ya da açıkça ifade eden anlatılar. Geleneksel normların ihlal edildiği boşanma ya da aldatma gibi durumlarda, anlatıcılar bu durumu ahlaken hatalı addetmiş ve daha normatif bir mahrem yaşama dönmeye çabalamıştı. Benimsenen geleneksel kalıplar, ülkeler ve etnik gruplar arasında fark gösterse de, bu öykülerde yerleşik toplumsal cinsiyet ilişkilerine, alışlagelmiş aile yapısı ve ilişkilerine yönelik eleştirel olmayan, düşünsel olmayan bir bakış açısı mevcuttu; hem de söz konusu anlatıcılar normatif Avrupa aile formunun dışında yaşadığı halde. Bu anlatılar diğerlerinden çok daha kısaydı; ilgili anlatıcıların mahrem yaşamlarına dair söyleyecek çok daha az şeyi vardı, deneyimlerinin görece sıradan olduğunu düşünüyorlardı ve hayatlarındaki çarpıcı olaylara dair zengin anlatılar aktarmaktan ziyade genellemeler yapmaya meylediyorlardı. Belki pek de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, biri hariç bütün geleneksel anlatılar erkeklere aitti ve bu kişilerin biri hariç hepsi heteroseksüeldi; 4’ü Bulgar, 3’ü Portekizli ve 1’i de Birleşik Krallık’tandı.

Görüştüğümüz kişiler arasındaki en küçük grupsa bize mahrem yurttaşlık bağlamında baskı anlatıları aktaran 4 kişiydi. Bu bireyler mahrem hayatlarına yönelik ciddi kısıtlamalar ve ataerkil kontrolden ve/veya özerklik veya kişiliklerinin ihlalden bahsetti; ancak mahrem hayatlarındaki bu koşullara ve deneyimlere yönelik direniş ya da eleştiri dile getirmedi. Erkeklerin sunduğu geleneksel anlatıların aksine, bu baskı anlatıları kadın hikâyeleriydi. Anlatıcıların hepsi Roman kadınlardı (üçü Bulgar, biri Portekizli) ve hepsi de 16’sına basmadan okulu bırakmıştı. Bu bireylerin günümüz Avrupa’sında sosyoekonomik açıdan en fazla ezilen ve kültürel açıdan marjinalleştirilen azınlığa mensup oldukları söylenebilir.

Tam bir mahrem yurttaş olamama hali

Son olarak, kadın, lezbiyen ve gey hareketlerinin mahrem yurttaşlık deneyimleri üzerindeki tesirini anlamaya çalışırken, görüştüğümüz kişilerin aktardığı, tam bir mahrem yurttaş olamama hallerini kavramak büyük önem taşıyor. Mülakat yaptığımız neredeyse herkes, sosyal hareketlerin

baskıcı, ayrımcı veya marjinalleştirici kabul edip meydan okuduğu en az bir mahrem hayat deneyiminden bahsetti. Bu tür bir deneyim paylaşmayan az sayıda kişiden, mahrem hayattaki baskının “öteki yüzünü” dinledik biraz; yani mahrem yurttaşın kendi mahrem ötekilerine saygı gösterme ve onların bedensel bütünlüğünü kabul etme noktasındaki başarısızlığı.

Partnerlik meselesine değinirsek, bazı bireyler partnerlerinin -aile, topluluk, ve/veya daha genel sosyal çevreden ve hukuk ve devlet kurumlarından- yeterli saygı ve kabul görmediğinden bahsetti; bunun gerekçesi söz konusu partnerin aynı cinsiyetten, farklı bir etnisiteden, trans, ya da “yanlış yaşta” olmasıydı. Görüştüğümüz kişilerin bazılarının mahrem ilişkilerindeki seçme özgürlüğü, özellikle de farklı etnisite ya da dinden partner söz konusu olduğunda kısıtlamalara maruz kalmıştı. Bazıları ise öz-belirlenim veya kişilik haklarının ihlal edildiğini belirtip belirli evlilik veya cinsel ilişkilere “kaçırıldıklarını”, zorlandıklarını, mecbur bırakıldıklarını ya da bu amaçla kendilerine rüşvet verildiğini belirtti. Kimisi de, evlenmeye ya da sadece partner olmaya yönelik ciddi ahlaki ve sosyal baskıya maruz kaldığını kaydetti.

Bazıları için eşini terk etme ya da onun tarafından terk edilme durumu, utanç ve aşağılanmaya, kişisel başarısızlık duygusuna, aile ve cemaat tarafından marjinalleştirilmeye, ve/veya ekonomik zorluklara yol açmış.

Üreme ve ebeveynlik konusunda, görüştüğümüz kişiler, toplum ve ebeveynlerin çocuk yapma konusundaki baskısından, bir lezbiyenin çocuk sahibi olmasının güçlüğünden, çocuklarının vesayetini kaybetmelerinden ya da kaybetmekten korktuklarından, ayrıca çocuk bakımında cinsler arasında yaşanan eşitsiz işbölümünden bahsettiler.

Cinsel pratikler ve kimlikler bağlamında ise, bazı kadınlar nasıl cinsel arzuları yüzünden utanç hissetmeye itildiklerini aktardı.

Lezbiyenler, geyler ve biseksüeller, eşcinsel arzularıyla nasıl barıştıklarını, karşılaştıkları toplumsal kınamayla nasıl baş ettiklerini ifade ettiler; bazıları da, mahrem ilişkilerini sürdürmek için nasıl özel alan yarattıklarını aktardı.

Toplumsal cinsiyet kimliklerine gelirsek, pek çok kadın, çocukluk ve gençlik dönemlerinde nasıl kişisel gelişimlerinin, sosyal fırsatlarının, eğitim imkânlarının ve benlik duygularının ataerki babalar, kontrolcü anneler ve kadını özerk bir birey olarak kabul etmeyen topluluklar tarafından kısıtlandığından bahsetti.

Pek çok birey -ki az sayıda gey erkek de buna dahil- toplumsal cinsiyet ve cinsellik yüklü şiddet sonucu bedensel bütünlüklerinin ihlal edildiğini

belirtti: Saldırgan, tacizkâr ve kontrolcü partnerler, tecavüz ve cinsel saldırı, işyerinde cinsel taciz, ayrıca çocukluk döneminde ebeveynler elinde veya devlet kurumlarında yaşanan şiddet, suiistimal ve ihmal deneyimleri anlatıcılar üzerinde uzun süreli psikolojik etkiler doğurmuştu. Tüm bu örneklerde, hukuk ve politikanın insanları mahrem hayattaki şiddet biçimlerinden korumakta yetersiz kaldığına dair kanıtlar vardı. Öte yandan, az sayıda erkek de eş ve partnerlerine şiddet uyguladığını itiraf etti.

Bazılarına göre bu tür mahrem yurttaşlık ihlalleri geçmişte kalmış tekil olaylardı; ancak pek çok kişiye göre, söz konusu deneyimler çocukluktan başlayarak yıllara hatta on yıllara yayılıyordu ve benlik duyguları ve sonraki ilişkileri üzerinde uzun süreli etkileri olmuştu. Pek çok katılımcının bazen alenen bazen zımnen zikrettiği, bazıları tanı konup tedavi edilen bazıları edilmeyen mutsuz psişik durumlar ve ruh sağlığı sorunları –depresyon, kopukluk, yabancılaşma, yalnızlık ve intihar eğilimi–, yaşam öykülerinde ifade edilen mahrem taciz ve şiddet deneyimleriyle ilişkili olabilir. Bireyler bu deneyimleri farklı şekillerde ifade ediyordu. Pek çoğu açıkça eleştiri ve öfkesini dile getiriyorken, bazıları bunları yaşam öyküsünün bir parçası olarak tarif ediyor, belirli bir duygusallık sergilese de bariz bir sosyal veya kişisel adaletsizlik yaşamış gibi tepki vermiyordu.

Mülakat yaptığımız kişilerin betimlediği tam bir mahrem yurttaş olamama halleri, farklı düzeylerde kavranabilir: Bazı durumlarda, mahrem ilişkisi bulunan iki ya da daha fazla kişi saygıya dayalı, eşit bağlar kurmayı başaramazken, bazı durumlarda ise sivil toplum bünyesindeki topluluklar ve/veya devletin destek ve kabul göstermemesi ya da uygun, koruyucu müdahalede bulunmaması söz konusuydu. Bu başarısızlıkların pek çoğu, mahrem ilişkilerde süregiden toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunlarına işaret ediyor, ki bu belirli örneklerde ataerkil iktidar ve kadınlara yönelik baskı kapsamında değerlendirilebilir. Bazı örneklerde ise azınlıklaştırma sorunları karşımıza çıkıyor: Belirli sosyal veya etnik grupların mahrem ihtiyaç ve dertlerine ilgisiz kalınıyor ya da kimi grupların mahrem hayatları sorunlu kabul ediliyor.

Mahrem yurttaşlık: Bir araştırma ve siyaset meselesi

Meslektaşlarımla yürüttüğümüz araştırmanın amacı, dört Avrupa başkentinde görece az sayıda kişinin hayat ve öykülerini incelemek suretiyle, kadın ve LGBT hareketlerinin mahrem yurttaşlık alanında yarattığı farkı anlamaktı. Söz konusu kişiler, çeşitli açılardan geleneksel Batılı çift ve aile biçimlerinin dışında yer alıyordu. Stratejik bir biçimde seçilen örneklerle-

min geneli temsil gücü yüksek olmasa da, böyle bir çalışma en fazla marjinalleştirmeye maruz kalan mahrem yurttaşların deneyimlerini ortaya çıkarma imkânı sunuyordu.

Bu araştırmadan hareketle kadın, lezbiyen ve gey hareketlerinin, geleneksel aile yapısının dışında yaşayan bireylerin mahrem yurttaşlık deneyimlerinde radikal bir fark yarattığına dair kanıtlar olduğu sonucuna varıyorum. Görüştüğümüz kişilerin mahrem yaşam koşulları ve mahrem öznellikleri, söz konusu hareketlerden çeşitli şekillerde etkilenmiştir. Belki kimilerini haysal kırıklığına uğratabilir, ama görüştüğümüz kişiler nadiren feminist, cinsel/eşcinsel özgürlükçü ve *queer* söylemleri alenen dile getirdi. Gelgelelim, bu kişilerin üçte ikisinde –ve kadınların çoğunluğunda– karşılaştığımız baskın anlatı olan kendini gerçekleştirme ve özgünlük anlatıları ile mücadele anlatıları, kadın, lezbiyen ve gey hareketlerinin his ve amaçlarını yankılamasına, daha dolu bir mahrem yurttaşlık deneyimi arzusunu ve mahrem hayattaki kısıtlama, baskı ve sıkışmayı aşma isteğini ortaya koyuyordu.

Gerçekten de, görüştüklerimizin çoğu tam bir mahrem yurttaş olmayı arzu ediyordu. Ben bu durumu “(psişik ve bedensel deneyimi de içeren) benliği ve (cinsellik, aşk, arkadaşlık, ebeveynlik, akrabalık, ev arkadaşlığı ve topluluk içi ilişkiler gibi) yakın ilişkileri, güvenli, tehlikesiz, kişisel seçime dayalı şekilde, dinamik, değişken biçimlerde ve devlet ve sivil toplumun destek ve kabulüyle inşa etme ve yaşantılama noktasındaki (henüz elde edilememiş) özgürlük ve beceri” olarak tanımlıyorum (Roseneil, 2010: 81-82). Tam mahrem yurttaşlık asıl kadın, lezbiyen, gey ve biseksüeller için acil bir ihtiyaç olsa da, konuştuğumuz pek çok heteroseksüel erkek de bu özgürlük ve hakları talep ediyordu.

Ayrıca, görüştüğümüz “geleneklere aykırı” kişilerin neredeyse tamamının mahrem yurttaşlıklarına yönelik olarak çeşitli şiddet ve sürelerde ihlal ve saldırılara maruz kaldığını gördük; bu da, feminist ve LGBT aktivistlerin kapsamlı ideallerinin gerçekleşmekten oldukça uzak olduğuna işaret ediyor. FEMCIT araştırması, tam mahrem yurttaşlık mücadelesinin kadın ve LGBT hareketlerinin yanı sıra bireylerin gündelik davranışlarında ve ilişki pratiklerinde de sürdüğüne işaret ediyor; ancak kişilerin mahrem yurttaşlar haline gelip harekete geçmesini mümkün kılan kültürel ve kişisel kaynaklara erişim noktasında ciddi eşitsizlikler baki. Her ne kadar tam bir mahrem yurttaş olma arzusu ulus ve etnisite sınırlarını aşsa da, bazı kişilerin hayat boyu maruz kaldığı çeşitli marjinalleştirme biçimleri onlarda bir kabullenme, umutsuzluk, teslimiyet ve mahrem hayatta fail olamama hali yaratıyor.

Araştırma, incelenen dört ülke arasında ciddi farklar olduğunu ve sosyal hareketlerin politik mücadelesinin önemli bir fark yarattığını ortaya koyuyor. Kadın, lezbiyen ve gey hareketlerinin devlet kurum ve politikalarına entegrasyon sağlamada en etkili olduğu ülke olan Norveç'te, kişilerin hayatlarındaki etkinin de en üst düzeyde olduğunu görüyoruz. Noveç'i, her ülkedeki tarihi gelişimi ve hareketlerin gücünü ve kültürel tesirini yansıtan biçimde, Birleşik Krallık, Portekiz ve Bulgaristan izliyor.

Her şeyden önce bu araştırma Avrupa'nın dört köşesindeki insanların geleneksel aile ideallerine meydan okuyan mahrem hayatlar sürdüğünü ve böylece "başka bir aile kavramının mümkün olduğunu" ortaya koyuyor. Ayrıca, mahrem yurttaşlık kavramının hem mahrem hayattaki sosyal ve politik ilişkilerin analizi noktasında, hem de mahrem hayatta eşitlik, saygı ve seçim ve çeşitliliğin kabulü mücadelesinin parçası olarak kullanılabileceğini gösteriyor.

Kaynakça

Halsaa, B., Roseneil, S. ve Sümer, S. (der.) (2012) *Remaking Citizenship in Multicultural Europe: the impact of contemporary women's movements* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).

Plummer, K. (1995) *Telling Sexual Stories: Power, Change and Social Worlds* (Londra: Routledge).

Plummer, K. (2003) *Intimate Citizenship: Private Discussions and Public Dialogues* (Seattle ve Londra: University of Washington Press).

Roseneil, S. (2010b) "Intimate Citizenship: A Pragmatic, Yet Radical, Proposal for a Politics of Personal Life", *European Journal of Women's Studies*, c. 17, no. 1, 77-82.